

Respons

Kosovo: Situasjonen for eldre

Problemstilling/spørsmål:

- Hvordan er situasjonen for eldre i Kosovo, herunder pensjon og omsorg?

Befolkningssammensetning og levealder

Befolkningen i Kosovo er spesielt ung sammenlignet med andre land i regionen. Da pensjonsreformen ble iverksatt rundt 2001, ble det anslått at befolkningen var på 2,2 millioner og at ca. 130 000 var eldre enn 65 år. Andre antok imidlertid at befolkningen kun utgjorde 1,9 millioner. Omtrent 1,4 millioner var i arbeidsfør alder (16-64 år). Basert på disse anslagene er det omtrent ti personer i arbeid for hver person over 65 år. Dette er antagelig det mest fordelaktige tallet i Europa. Anslag fra *Kosovo Demographic and Health Survey* fra 1999 og 2003 viser en befolkningsandel på henholdsvis 8,8 % og 9,1 % for personer over 60 år (Gubbels, Snelbecker & Zezulin 2007). Ifølge Basri Ibrahim i Pensjonsavdelingen i *Ministry of Labour and Social Welfare* er mer enn 140 000 personer i Kosovo i dag eldre enn 65 år. Alle personer som er over denne alderen, og ellers fyller vilkårene, vil få utbetalt en basispensjon. Derfor er tallene ifølge departementet med 99 % sikkerhet riktige, til tross for manglende folketelling. I september 2009 var det totale tallet personer som fikk utbetalt denne pensjonen 142 315 personer (intervju i Prishtinë/Priština, oktober 2009).

Når det gjelder gjennomsnittlig levealder, er tallene mer usikre. Det har ikke vært gjennomført folketelling i Kosovo siden 1991, og den ble i stor grad boikottet av etniske albanere. Det er planer om å gjennomføre en folketelling i 2011. Ifølge Ibrahim er antagelig gjennomsnittlig levealder for kvinner 70 år og for menn 67 år. Rent generelt har Kosovos myndigheter en antagelse om at tilsvarende tall for rom-befolkningen i Kosovo nok ligger lavere enn gjennomsnittet, men noe eksakt tall kan ikke gis (intervju i Prishtinë/Priština, oktober 2009).

Selv om Kosovo har en ung befolkning, er fødselstallene synkende. Denne utviklingen startet allerede i siste halvdel av forrige århundre, og er ikke bare et resultat av konfliktene i 1998/1999 (Gubbels, Snelbecker & Zezulin 2007). Ifølge Qazim Gashi ved Avdelingen for sosial velferd i *Ministry of Labour and Social Welfare* er befolkningsutviklingen fortsatt slik at de yngre dominerer. Men utviklingen vil være avhengig av den økonomiske situasjonen fremover (intervju i Prishtinë/Priština oktober 2009).

Familietradisjoner

Det er en tradisjon blant etniske albanere at familiene tar seg av de gamle. Tradisjonene på dette området er imidlertid i endring. Flere yngre ønsker for eksempel å bo for seg selv.

Ifølge Gashi er det sønnes forpliktelse å ta seg av foreldrene, men ingen av sønnene, verken den eldste eller den yngste, skal ha et særlig ansvar for omsorgen av foreldrene. Det finnes samtidig eksempler på at adopterte barn tar seg av sine foreldre, og også tilfeller der døtrene tar seg av foreldrene sine, men primært er det sønnes ansvar (intervju i Prishtinë/Priština, oktober 2009).

Reza Alickaj, leder for *Home for the Elderly*, opplyste at det blir i hovedsak sett på som en positiv tradisjon at barn tar seg av sine foreldre. Men dagliglivet blir etter hvert mer dynamisk, også i Kosovo. Det er mer og mer vanlig at begge ektefeller arbeider, slik at tradisjonen med at sønnene tar seg av sine foreldre vil være under press i fremtiden (intervju i Prishtinë/Priština, oktober 2009).

Sosioøkonomisk posisjon

Hushold der 51 % eller flere av medlemmene er gamle, har en risiko på 62,3 % for å være fattige. Dette er betydelig høyere enn andre kategorier hushold. Hushold uten gamle har for eksempel en risiko på 45,8 % for å være fattige. Pensjon vil ifølge EU kommisjonen (2008) redusere fattigdom med fire prosentpoeng og ekstrem fattigdom med fem prosentpoeng.

Pensjon

FNs administrasjon i Kosovo etablerte et pensjonssystem allerede i 2001 med UNMIK regulation 2001/35. Det er blant annet etablert et system som gir utbetalinger uansett om den aktuelle mottaker har betalt inn til noe pensjonsfond. Utgiftene dekkes av Kosovos ordinære budsjett (CESCR 2008). Utgiftene til pensjon utgjorde 3,39 % av bruttonasjonalprodukt i 2005, og beløpet tilsvarte 53 % av alle sosiale overføringer (Gubbels, Snelbecker & Zezulin 2007).

Det nye systemet med obligatorisk pensjon består av to elementer. Det første elementet i systemet består av den nevnte basispensjonen som utbetales til alle over 65 år. Det andre elementet er et bidrags- og sparingpensjonsprogram. Dette programmet innebærer at alle som er bosatt, og som arbeider i Kosovo, er forpliktet til å betale inn 5 % av bruttoinntekt til et pensjonsfond. Også arbeidsgiveren er forpliktet til å betale inn 5 %. Bidragene blir administrert av *Kosovo Pension Savings Trust* (KPST) som er et uavhengig organ, med sterk styring fra myndighetenes side (Snelbecker 2007). Systemet ble introdusert i to faser, først for ansatte i offentlig sektor i 2002, og dernest for ansatte i privat sektor i 2003. Bare personer i ordinære, regulære ansettelsesforhold bidrar til KPST, og andelen bidragsyttere er bare litt over 20 % av befolkningen (EU Commission 2008). Ansatte i uformell sektor, det vil si innen for den grå og svarte økonomien i Kosovo, bidrar ikke til KPST. I tillegg er som kjent arbeidsledigheten høy i Kosovo.

I følge Ibrahimović får personer over 65 år utbetalt 45 € pr. måned.¹ Antallet personer som fikk pensjon i oktober 2009 var 142 470, hvorav 75 634 var kvinner og 66 836 menn. Representanter for alle etniske grupper får utbetalt pensjon. 29 125 etniske serbere og andre

¹ Opprinnelig var de første utbetalingene i 2001 på 28 € og beløpet er senere blitt hevet flere ganger.

minoriteter fikk høsten 2009 utbetalt pensjon. Likeledes fikk 113 345 etniske albanere utbetalt pensjon. Beløpet er en assistanse og ikke i realiteten en pensjon (intervju i Prishtinë/Priština, oktober 2009).

Prosedyre og dokumentasjon for basis-pensjon

Prosedyrene for å få utbetalt basispensjonen skal være enkle, og det er ikke lang saksbehandlingstid. For å få utbetalt pensjon må det fremlegges nasjonalt ID-kort og bekreftelse på permanent bosetting i Kosovo, se UNMIK regulation 2001/35. Dersom vilkårene er oppfylt, vil utbetaling skje. Det ble opplyst at det ikke er vanskelig å fylle vilkårene. Det er en enkel prosedyre å skaffe seg et ID-kort, tidligere UNMIK- ID-kort, nå ID-kort utstedt av myndighetene i Kosovo. Det vil ta ca. ti dager å skaffe seg et slikt ID-kort. Samtidig må det dokumenteres at en er bosatt i Kosovo ved fremleggelse av et dokument med adresse samt fremlegges en fødselsattest. I tillegg må selvfølgelig personen være 65 år eller mer (Ibrahimi, intervju i Prishtinë/Priština oktober 2009).

Fremtidige perspektiver på pensjonsordningen

EU kommisjonen gir følgende beskrivelse av utfordringene for Kosovos pensjonssystem:

The issue of public acceptance of the pension system is complex. On the one hand, the system is seen as patently unfair since it does not make any distinction in terms of payments between contributors on the basis of the length and amount of contributions. In addition, it is perceived as an external scheme explicitly imposed upon Kosovan authorities. On the other hand, precisely because of the latter aspect, good governance practices and international regulatory standards are, perhaps, more likely to be in place. In the new environment in Kosovo, gradual transition to both domestic governance and investment is necessary but, of course, carries with it a number of problems. The issue of whether KPST should remain a public body or be privatised and open to competition is a contentious one in Kosovo (EU kommisjonen 2008).

Tilleggspensjon basert på innbetaling før 1998

Ifølge Ibrahimi ved Pensjonsavdelingen i *Ministry of Labour and Social Welfare* vil grupper som har bidratt i form av arbeid i mer enn 15 år frem til 1998, også kunne få utbetalt en tilleggspensjon på 35 €. Dette skulle ha vært dekket fra Serbia, noe som ikke skjer, så derfor dekkes dette over Kosovos ordinære budsjett. Antallet personer som mottar denne pensjonen er stigende, da de aktuelle personer må vente til de blir 65 år før pensjonen utbetales. I noen tilfeller er det dessverre vanskelig å dokumentere arbeidsforholdet. Sosialt eide foretak og statlige institusjoner skal ha levert inn informasjon, men dette er heller ikke alltid tilstrekkelig. I utgangspunktet skal det fremlegges arbeidsbok. Myndighetene har imidlertid en pragmatisk tilnærming til dokumentasjonskravet for disse tilfellene. Det vil for eksempel kunne være slik at myndighetene faktisk har kjennskap til det konkrete arbeidsforholdet. Det er derfor utstedt en forskrift som åpner for aksept for annen dokumentasjon (intervju i Prishtinë/Priština, oktober 2009).

Pensjonsutbetalinger fra Beograd til personer bosatt i Kosovo

Det forekommer intet samarbeid mellom Kosovo og Serbia, ei heller på pensjonsområdet. Myndighetene i Kosovo har således ingen informasjon om personer som mottar pensjon fra

Serbia, men vet at dette forekommer. Det er således etniske serbere bosatt i Kosovo som mottar pensjon både fra Beograd og Prishtinë/Priština (Ibrahimi, intervju i Prishtinë/Priština oktober 2009). Noen serbere bosatt i Kosovo fortsetter å motta pensjon fra myndighetene i Beograd. Samtidig er det indikasjoner på at enkelte kosovoalbanere også skal få utbetalt pensjon fra Beograd (Gubbels, Snelbecker & Zuzulin 2007). Pensjonsutbetalingene fra Beograd til etniske serbere bosatt i Kosovo innebærer at denne gruppen ofte har en bedre økonomisk situasjon enn eldre etniske albanere som kun mottar basispensjonen.

Private pensjonsordninger

UNMIK regulation 2001/35 åpnet også for private pensjonsordninger, og dette regelverket er det rettslige grunnlaget for disse ordningene. Noen bedrifter har en frivillig ordning, mens andre foretak har egne pensjonsfond. Dette gjelder for eksempel de statlige institusjonene PTK² og KEK³. Disse foretakene har også egne løsninger for tidlig pensjon (Ibrahimi, intervju i Prishtinë/Priština oktober 2009).

Andre pensjoner/støtteordninger/trygder

Det gis også støtte til:

- handikappede
- tidligere gruvearbeider i Trepçë/Trepca
- tidligere ansatte i Kosovo Protection Corps, KPC, som ikke fikk arbeid i Kosovo Security Force, KSF
- krigsinvalid
- familier til martyrene fra krigen i 1998/99

Disse ytelsene kommer imidlertid ikke i tillegg, men ytes frem til de aktuelle personer fyller 65 år (Ibrahimi, intervju i Prishtinë/Priština oktober 2009).

Institusjoner for gamle

Ifølge Gashi ved Avdelingen for sosial velferd i *Ministry of Labour and Social Welfare* finnes det institusjoner for eldre. Vilkårene for en institusjonsplass er at den aktuelle personen må være:

- eldre enn 65 år
- uten barn
- sosialtilfelle (uten annen inntekt enn basispensjon)

Alle vilkårene må være oppfylt for å få en institusjonsplass. Eldre som har barn i utlandet, kvalifiserer ikke, da barna kan sende hjem penger for omsorg av foreldrene. Kriteriene for å få en institusjonsplass er meget strenge, og bare et fåtall kvalifiserer. I den første tiden etter 1999 var det noen NGOer som overførte eldre til institusjonen i Prishtinë/Priština, og noen av disse bor der fortsatt til tross for at de ikke oppfyller kriteriene. Pr. oktober 2009 var det 128 personer som hadde en institusjonsplass. Det er kapasitet for 150 til 200 plasser på institusjonene i Kosovo. Utgiftene til institusjonsplassene dekkes over Kosovos budsjett (intervju i Prishtinë/Priština, oktober 2009).

² PTK – Post and Telecom of Kosovo.

³ KEK – Kosovo Energy Corporation.

Det finnes et eget regelverk, *Administrativ Instruction No. 11/2004*, som meget kortfattet regulerer arbeidet ved institusjonene for gamle, i tillegg til prosedyrer for inntak. Det finnes én sentral, stor institusjon i Prishtinë/Priština, samt tre mindre institusjoner i Skenderaj/Srbica, Istog/Istok og Mitrovicë/a..

Prosedyre

Ved *Center for Social Welfare*, som er forlengelsen av *Ministry of Labour and Social Welfare* ute i kommunene (tilsvarende et norsk trygdekantor/NAV-kantor), kan en fremme søknad om institusjonsplass ved fremleggelse av relevante dokumenter. Søknadene blir sendt til departementet, der det finnes en egen inntakskommisjon som vil vurdere om vilkårene for en institusjonsplass er oppfylt. I noen tilfeller vil det bli foretatt kontroll i felten (Gashi, intervju i Prishtinë/Priština oktober 2009).

Home for the Elderly

Ved institusjonen "Home for the Elderly" i Pristina har de kapasitet til å ta imot alle de som fyller vilkårene for en plass. Det skal i alt være omkring 130 plasser ved denne institusjonen (Gashi, intervju i Prishtinë/Priština oktober 2009). Da Landinfo besøkte institusjonen i oktober 2009, var det, ifølge lederen, Alickaj, 93 beboere i institusjonen.

Institusjonen er av sosial karakter, og ser etter de gamle på 24 timers basis. Institusjonen har 60 ansatte.

I institusjonen sørges det for blant annet mat, klær, arbeidsterapi, og medisinsk service. Institusjonen har en allmennpraktiserende lege, tannlege, fysioterapeut, samt sykepleiere. I tillegg kommer det en psykolog, eventuelt psykiater, en gang i uken. Det finnes vaktmestertjeneste, ulike klubber for TV-titting, konkurranser, og mange bedriver håndarbeid. Av og til gjennomføres turer med beboerne. De ansatte tar seg av vask og matlagning.

Alle minoritetene er representert blant beboerne. Blant de ansatte er det derimot ikke mange fra minoritetene. Det ble blant annet vist til at de lave lønningene gjør det vanskelig å rekruttere personale. Både personer fra byer og bygdene er blant beboerne.

Almenntilstanden til beboerne er svært ulik. Det finnes beboere som er sengeliggende og trenger spesiell omsorg, mens andre er selvhjulpne. Når det gjelder fordeling av rom, blir beboerne blandet. Men når rom fordeles, tas det samtidig hensyn til i hvilken grad beboerne kan ta vare på seg selv.

Beboerne betaler ikke for oppholdet, og i tillegg får de 10 € i lomme penger pr. måned. Mat blir servert tre ganger om dagen. Ulike høytider respekteres. Det serveres ikke alkohol. De som er i stand til det, kan fritt komme og gå (Alickaj, intervju i Prishtinë/Priština oktober 2009).

Landinfo fikk en omvisning på institusjonen, og den fremstod med bra standard.

EU kommisjonen viser i sin rapport (2008) til at det har vært fremsatt bekymringer med hensyn til menneskerettighetsforhold for pasienter med mentale lidelser også ved denne institusjonen.

Community Centres

I tillegg til den sentrale institusjonen i hovedstaden, er det etablert tre *Community Centers* for gamle uten omsorg, med 20 senger pr. enhet. Disse er etablert i Skenderaj/Srbica, Istog/Istok og Mitrovicë/a. Enheten i Mitrovicë/a er bygget, men er ikke operativ, da enheten ikke har noen ansatte (Gashi, intervju i Prishtinë/Priština oktober 2009). Pr. oktober 2009 er det henholdsvis 17 og 16 beboere på de to øvrige institusjonene. Det er lettere å skape et hjemmelig miljø i de mindre institusjonene, der det er 12 ansatte på hvert av stedene (Alickaj, intervju i Prishtinë/Priština oktober 2009).

Hjemmetjenester og dagtilbud

Ifølge Gashi ved Avdelingen for sosial velferd i *Ministry of Labour and Social Welfare* finnes det verken offentlige eller private tjenestetilbud av typen hjemmehjelp og hjemmesykepleie i Kosovo. Det ble gitt uttrykk for at behovet er til stede og at myndighetene ønsker å opprette slike tilbud, men dette bare er på planleggingsstadiet (intervju i Prishtinë/Priština, oktober 2009). Ifølge lederen for *Home for the Elderly* ville ha vært fint om det hadde vært daginstitusjoner for de eldre, noe som dessverre heller ikke eksisterer (Alickaj, intervju i Prishtinë/Priština oktober 2009).

Private ordninger

Ministry of Labour and Social Welfare var ikke kjent med at det finnes private institusjonstilbud for de eldre. Gashi mente at det var et stort marked for private tilbud av ulik karakter til de gamle, og at slike tilbud antagelig vil bli etablert (intervju i Prishtinë/Priština oktober 2009).

NGOer

Det finnes ingen NGOer som arbeider spesielt for rettighetene til de eldre (Gashi, intervju i Prishtinë/Priština oktober 2009).

En respons er et svar på konkrete spørsmål og problemstillinger som saksbehandlere i utlendingsforvaltningen har stilt Landinfo. Responser er ikke ment å være utfyllende redegjørelser for et tema eller et spørsmål, men skal gi svar på de konkrete spørsmålene som er stilt, og ellers inneholde det som til enhver tid trengs av bakgrunnsinformasjon.

Referanser

Skriftlige kilder:

Respons **Kosovo: Situasjonen for eldre**

6

- Gubbels, J., Snelbecker, D., Zezulin, L. (2007, april). *The Kosovo Pension Reform: Achievements and Lessons*. Pristina: Social Protection, The World Bank. Tilgjengelig fra <http://siteresources.worldbank.org/SOCIALPROTECTION/Resources/SP-Discussion-papers/Pensions-DP/0707.pdf> [lastet ned 1. desember 2009]
- European Commission (2008). *Social Protection and Social Inclusion in Kosovo*. Brussel: European Commission. Tilgjengelig fra http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/docs/social_inclusion/2008/kosovo_en.pdf [lastet ned 1. desember 2009]
- Home for the Elderly (2009, september) *Në Fundë të raportit ui paraqesim në mënyrë tabelare numrim e pëgjithshëm të rezidentëve në SHPMPF [Etnisk fordeling av klientene ved Home for the Elderly i Pristina]* Mottatt på besøk i institusjonen 13.oktober 2009
- Snelbecker, David (2007, 4. oktober). *The Kosovo Pension Reform*. Tilgjengelig fra <http://www.egworkshop2007.net/session%20files/Tuesday/Background%20Materials/No.%2014%20-%20Handout%20-Kosovo%20Pensions%202.20.pdf> [lastet ned 1. desember 2009]
- CESCR, dvs. UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (2008). *Implementation of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights : Kosovo (Serbia) : document / submitted by the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo under articles 16 and 17 of the Covenant*. New York: CESCR. Tilgjengelig fra: <http://www.unhcr.org/refworld/docid/48abd56fd.html> [lastet ned 1. desember 2009]
- UNMIK regulation 2005/20 (2005, 29. april). *Amending UNMIK regulation 2001/35 o Pension in Kosovo*. Pristina: UNMIK. Tilgjengelig fra http://www.unmikonline.org/regulations/unmikgazette/02english/E2005regs/RE2005_20.pdf [lastet ned 1. desember 2009]
- UNMIK Administrative Instruction No. 11/2004 (2004, april). *On Work and Standards of Residents Placement in Home for Old Age Persons and without Family Care*. Pristina: UNMIK. Mottatt fra Ministry of Labour and Social Welfare

Muntlige kilder:

- Home for the Elderly, v/leder Raza Alickaj. Møte i Prishtinë/Priština 13.oktober 2009.
- Institutional Care Division, Department of Social Welfare, Ministry of Labour and Social Welfare, v/ leder Qazim Gashi. Møte i Prishtinë/Priština 13.oktober 2009.
- Department of Pension, Ministry of Labour and Social Welfare, v/ ansatt Basri Ibrahim. Møte i Prishtinë/Priština 13.oktober 2009.

© Landinfo 2009

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med

Landinfo er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.